

PROLOOG

Een reis van ontdekking en dankbaarheid

Er ligt vijftien of twintig centimeter sneeuw op de graven van de Netherlands American Cemetery, de Amerikaanse Begraafplaats Margraten, niet ver van het dorp met die naam. Zo dik was die laag niet in de strenge winter van 1944 toen deze graven met de hand werden gegraven, maar het was koud en regenachtig en damp steeg op van de rugen van de grafdelvers, terwijl ze steeds dieper in de grond groeven. Hij steeg op van de schouder van de mannen die de lijken voortsleepten, en van de vrachtwagens die met draaiende motoren bij de lijkententen stonden, met onder hun canvas huiven bergen bebloede lichamen.

Nu is het er een stuk rustiger. Stil, bijna, waar ooit honderden mannen zwoegden. Op de kruisen en de davidssterren ligt sneeuw. Het ligt op het gras dat de graven bedekt. Het ligt op de takken van de Japanse kersen – symbolen van wedergeboorte die ons er ook aan herinneren dat het leven vluchtig is – die langs de centrale laan staan en om de spiegelende, bevroren vijver, die de bezoeker naar een flauwe helling leiden met bovenaan de herdenkingstoren. Langs de kant de Muren der Vermisten. Achter de toren en de kapel de gebogen waaier van graven, waar vijftig rijen verderop schoolkinderen achter een oude man aan lopen, een vrijwilliger van de begraafplaats. Bij verscheidene graven staan groepjes, bij andere enkelingen, ineengedoken tegen de kou, wat ze zeggen gaat verloren in het gefluit van de wind tussen de smetteloos witte grafstenen van twee, van drie, van vijftientachtig bijna identieke rijen achter elkaar.

Iedere begraafplaats heeft een verhaal. Dit verhaal is nogal ongecompliceerd. De Amerikaanse Begraafplaats Margraten is de laatste rustplaats van meer dan 8200 Amerikaanse soldaten van land- en luchtmacht en ondersteunend personeel, die zijn omgekomen bij de bevrijding van een deel van Nederland en de aanval op Duitsland eind 1944, begin 1945. Het was hier waar de Amerikaanse strijdkrachten in de winter van 1944 hun doden gingen begraven, terwijl duizenden soldaten rust namen van het front in nabijgelegen stadjes en ingekwartierd werden in huizen op gezichts- en gehoorsafstand van de begraafplaats. En het was hier waar in mei 1946, op de tweede naoorlogse Memorial Day (de laatste maandag van mei), meer dan 40.000 Nederlanders eer kwamen bewijzen aan de Amerikaanse mannen en vrouwen die waren gesneuveld om hun de vrijheid terug te geven, op wat toen de grootste Amerikaanse militaire begraafplaats in Europa was.¹

Vanaf 1947 bood de Amerikaanse regering aan om alle 280.000 zoons en dochters naar huis te halen voor een herbegraving. Veel families aanvaardden het aanbod, maar 39 procent deed dat niet. Sinds 1949, toen de ongeveer 8200 resterende lichamen werden begraven volgens de definitieve inrichting, is de Amerikaanse Begraafplaats Margraten hun laatste rustplaats. In de Muren der Vermisten, waar die prachtige kersenbomen voor staan, staan de namen uitgehouwen van nog eens 1700 soldaten. Het zijn vooral jonge Amerikanen, vaak vrijwilligers, die alles hebben gegeven. Ze rusten nu hier of worden hier herinnerd in de voorjaarsregens, de zomerhitte, de herfstbladeren en de wintersneeuw.²

Bijna 10.000 verhalen – te veel om te vertellen.

Een ervan gaat over generaal-majoor Maurice Rose, de hoogste Amerikaanse officier die door vijandig vuur sneuvelde aan het Europese front. Stafonderofficier George Peterson, ontvanger van de hoogste onderscheiding voor moed die het land kent, de Medal of Honor, die zich een weg vocht van Noord-Afrika via Sicilië naar Frankrijk en Duitsland en op dezelfde dag sneuvelde als generaal Rose.³ Soldaat der 1e klasse Jack Cook, wees, loog over zijn leeftijd: hij was pas veertien toen hij dienst nam. Stafonderofficier Isumu Sasaoka, een Japanse Amerikaan die streed met het vermaarde 442nd Regimental Combat Team bijgenaamd 'Go For Broke', bestaande uit Nisei-strijders, werd door het Rode Leger doodgeschoten nadat hij uit een Duits krijgsgevangenenkamp was ontsnapt. Soldaat Henry

E. 'Rickey' Marquez, zoon van een Mexicaanse immigrant, raakte vermist tijdens de Slag om het Hürtgenwald. Pas in 2007 werden zijn stoffelijke resten gevonden. En eerste luitenant Wilma R. 'Dolly' Vinsant, een van de vier vrouwen op Margraten, was een net gehuwde frontverpleegster die had aangeboden nog op een laatste reddingsvlucht mee te gaan als gunst aan een vriendin, en werd met haar vliegtuig neergehaald. Al hun offers dienen herdacht te worden. Al hun verhalen zijn het waard te worden gehoord. Elk verhaal in Margraten is het waard om voor te gaan zitten en te luisteren, en van te leren.

De Amerikaanse militairen die zijn uitgekozen voor dit boek zijn niet beter of waardiger geweest dan de mannen en vrouwen tussen wie ze liggen. Het zijn de vliegeniers die een kleine aanval uitvoerden of deel uitmaakten van een enorme luchtvloot, infanterieofficieren die strijd zagen als het organiserend principe van hun bestaan, en vrijwilligers die op hun knieën vielen bij het vooruitzicht tegenover de vijand te komen staan, maar opstonden om te vechten. Het zijn dokterszonen uit het Diepe Zuiden en arme jongeren uit het noordoosten; dienstplichtigen en beroeps; Native Americans en Joodse vluchtelingen. Zes leden van de Band of Brothers (Easy Company, 506th Parachute Infantry) liggen begraven op Margraten, tussen veertig keer twee broers die naast elkaar begraven zijn. Er zijn vrouwen gesneuveld tijdens hun gevechtsondersteuning; mannen en vrouwen van de intendance gedood door een bom terwijl ze de was deden; aalmoezeniers die stierven met de Bijbel op zak; en zwarte tankbemanningen die zo dapper en zo goed vochten dat zelfs de meeste geharde witte soldaten leerden respect voor hen te hebben, zo niet van hen te houden, vanwege hun moed op het slagveld. Met uit iedere van de vijftig staten plus het District of Columbia een gesneuvelde soldaat is de begraafplaats een snapshot van het Amerika van halverwege de eeuw.⁴

Samen vertellen deze zoons en dochters een groter verhaal over een kleiner terrein: hoe de westelijke geallieerden, duizenden dappere mannen en vrouwen, Nederland binnentrokken, hoe het kwam dat hun opmars daar haperde, en welke inspanningen en opofferingen nodig waren om het offensief de Duitse grens over te brengen voor de finale opmars naar Berlijn.

Dit boek is geen verzameling persoonlijke verhalen. Het is de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog zoals gezien vanuit een kleine provincie in

een klein land, maar het epicentrum van vier van de beroemdste veldslagen: Operatie Market Garden, de Slag om Aken, de Slag om het Hürtgenwald en het Ardennenoffensief. De eerste provincie in West-Europa die door de nazi's werd veroverd, het hoofdkwartier van het Negende Leger van de vs, de begraafplaats van duizenden. Een plattelandspovincie van nog geen 2200 vierkante kilometer die echter wel een fundamentele waarheid belicht die zit opgesloten in de kern van de Amerikaanse Begraafplaats Margraten: de helden die hier begraven liggen maakten deel uit van iets veel groters, maar het was de gezamenlijke kracht van hun individuele acties en offers die het tij van het totalitarisme deed keren en de mensheid wegvoerde van bitterheid en haat. Niet voor eeuwig. Zelfs niet voor een generatie. Maar wel deze keer.

Tachtig jaar later zijn de wapens van de Tweede Wereldoorlog weg. In puin geschoten steden zijn herbouwd. Platteland vol kraters is geëgaliseerd. Voormalige vijanden zijn nu bondgenoten. Maar Amerika's overzeese begraafplaatsen zijn er nog altijd en liggen vol militairen die de stranden bestormden en vanuit de hemel neerdaalden 'niet om iets te winnen voor onszelf, niet omdat Amerika ambities wilde vervullen die het had om te veroveren, maar alleen om de vrijheid te bewaren', zoals de opperbevelhebber van het geallieerde leger, generaal Dwight D. Eisenhower, na de oorlog opmerkte.⁵

Vrijheid is het uiteindelijk waard om voor te sterven, en de Amerikaanse Begraafplaats Margraten vertegenwoordigt de kosten – gemeten in niet-geboren kinderen, niet-geleefde levens, niet-gevolgde carrières, niet-geschapen kunst en schoonheid.

De doden, deze doden, vormen de kern van dit verhaal. En toch maken ze er slechts een deel van uit. De Amerikaanse Begraafplaats Margraten is ook het verhaal van de leiders die deze erebegraving schiepen; de officieren die hem planden; het leger dat hem aanlegde; de soldaten die iedere centimeter van Nederland en Duitsland afzochten naar de vermisten; en de mannen die de resten vervoerden, onderzochten, noteerden en begroeven – elk stukje van het apparaat dat totaal was toegewijd om de unieke belofte in vervulling te doen gaan van luitenant-generaal William Hood Simpson, bevelhebber van het Negende Leger, om geen enkele Amerikaan te begraven in vijandelijke grond.

Het is het verhaal van de mannen die in de allesdoordringende regen van

1944 duizenden graven groeven met de hand; die een identiteitsplaatje in de mond legden van iedere gesneuvelde man en vrouw, hen met respect in de grond lieten zakken, maar in niet meer dan een matrasovertrek. Het is om eraan te herinneren dat deze met sneeuw bedekte helling, met de volwassen bomen en de marmeren grafstenen, ooit een akker was van zuigende aarde, met aan de randen stapels lijken, de stilte doorbroken door de doffe bonzen van de spaden, de zwarte grond gemarkeerd door witte houten kruisen en davidssterren, waarop het tweede deel van het identiteitsplaatje van de jonge dode Amerikaan die eronder begraven ligt, is vastgespijkerd.

Het is het verhaal van de hoofden en staf van de American Battle Monuments Commission (ABMC) die met niet-aflatende toewijding hun werk doen en 26 militaire begraafplaatsen en 32 federale gedenktekens, monumenten en grafstenen in 17 landen onderhouden. Het is het verhaal van het Defense POW/MIA Accounting Agency (DPAA), het bureau binnen het ministerie van Defensie met zijn teams van specialisten, die de missie voortzet om de resten te lokaliseren van nog altijd niet-gevonden militairen.

En het is het verhaal van de Nederlanders, omdat de Amerikaanse Begraafplaats Margraten niet zomaar een plaats is, maar een heel specifieke plaats, zo'n 12 kilometer ten zuidoosten van hartje Maastricht, in het zuidelijkste puntje van Nederland. Het waren Nederlanders die bij me kwamen met dit verhaal, of specifieker, een brief van een jonge Nederlandse vrouw die het adres zocht van de moeder van een soldaat.

'Hij ligt begraven op de grote Amerikaanse Militaire Begraafplaats in Margraten, Holland,' schreef ze in de herfst van 1945, 'een plek waar ik 10 kilometer vanaf woon. *Ik zorg voor zijn graf.*'⁶

Op 30 mei 2016 ontmoette ik de Nederlandse die die brief geschreven had. Toevallig was het Memorial Day. Van tevoren dacht ik dat mijn bezoek zomaar een bezoekje zou zijn; we hadden een gedeelde belangstelling in en een zekere affectie voor dezelfde soldaat. Maar toen ze me foto's liet zien van Amerikaanse tanks die voor haar huis geparkeerd stonden en een Amerikaanse soldaat die een nichtje van haar vasthield, wist ik dat het meer was. Dit was niet alleen zijn verhaal. Het was ook haar verhaal.

Toen toonde ze me een foto van de Amerikaanse begraafplaats Margraten. 'Heb je ooit gehoord van het Margraten-grafadoptieprogramma?' vroeg ze.

Enigszins beschaamd moest ik erkennen van niet. Maar ik beloofde mijn huiswerk te doen en terug te komen.

‘We waren jong. We zijn nu dood. Herdenk ons,’ schreef Archibald MacLeish in zijn meesterlijke gedicht ‘The Young Dead Soldiers Do Not Speak’.

*Ze zeggen: Onze dood is niet de onze; hij is van jullie:
hij zal de betekenis hebben die jullie eraan geven.*

Wat ik sinds die Memorial Day 2016 heb geleerd is dit: hoe we hen, die zijn gestorven in oorlog, herdenken en eren, doet ertoe. Het biedt troost aan de nabestaanden. Het geeft hun offer betekenis. Het herinnert ons er allemaal aan dat vrijheid niet gratis is. De Nederlanders van Zuid-Limburg begrijpen dit. Ze doen al sinds 1944 buitengewoon veel moeite om de jonge dode Amerikanen, die in hun midden begraven liggen, te eren en te herdenken. Sinds de lente van 1946, toen een comité van zorgzame burgers in het plaatsje Margraten haar werk voltooid had om een plaatselijke adoptant te vinden voor elk graf op de begraafplaats, heeft geen gevallen Amerikaan het hoeven doen zonder iemand die hem herdenkt. Geen leven is vergeten. Dit werk is geen plicht van die duizenden adoptanten; het is een eer. Een afbetaling van een schuld die nooit afbetaald kan worden. Een dankjewel van de Nederlanders aan de mannen en vrouwen die hen van het kwaad hebben bevrijd. Een eeuwige gelofte, nu in haar tachtigste jaar.

Het is een eer geweest acht jaar lang verkeerd te hebben in de aanwezigheid van soldaten, vliegtuig- en tankbemanningen en verpleegsters die zijn begraven op de Amerikaanse Militaire Begraafplaats Margraten en in die van Nederlandse burgers, met name van hen die betrokken zijn bij de Stichting Adoptie Graven Amerikaanse Begraafplaats Margraten, die over hen waken alsof het hun eigen familieleden betreft: onderzoekend, interviewend, werkend en bewerkend wandel ik over de heilige grond van Margraten terwijl ik tracht zo goed mogelijk de verschrikkingen, de zelfbeheersing, het vertrouwen en de liefde te voelen. Niet door te proberen betekenis te *geven*, zoals MacLeish schreef, maar de betekenis te *onthullen*, die er altijd heeft gelegen.

Het is moeilijk te bepalen waar een verhaal moet beginnen. Wat voor verhaal dan ook. Met dit verhaal heb ik vele plaatsen geprobeerd. Te veel om op te noemen. Maar uiteindelijk, zo realiseerde ik me, begint dit verhaal met waar alle verhalen over een overwinning beginnen: met een nederlaag.

Want hoe kun je nu echt die onbetaalbare dingen – vrijheid, liefde, vriendschap, zelfs het leven zelf – nu koesteren als ze je nooit ontnomen zijn?

Robert M. Edsel

Na mijn achtste terugkeer uit Margraten
januari 2023

DEEL I

VRIJHEID VERLOREN

— ★ —

mei 1940 – mei 1943

In de tijd die voor ons ligt, die we veilig willen maken, kijken we uit naar een wereld die is gegrondvest op vier essentiële menselijke vrijheden. De eerste is de vrijheid van meningsuiting, van expressie – overal ter wereld. De tweede is de vrijheid van godsdienst, van het eren van God, ieder op zijn eigen manier – overal ter wereld. De derde is vrij zijn van gebrek [...] overal ter wereld. De vierde is vrij zijn van angst [...] waar ook ter wereld. Dit is geen visioen van een millennium ver voor ons. Het is de absolute basis voor een soort wereld die in onze tijd en binnen onze generatie te bereiken is.¹

President Franklin D. Roosevelt